

פרשות ויקהל - פקודי: למה אסור ללכת עם מטריה בשבת

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע, שבה התורה ומרחיבה על עשיית המשכן הנקרא גם אוהל העדות. אחת מהמלאכות האסורות בשבת היא מלאכת בונה, ותולדתה עשיית אוהל, כאשר ישנם מספר הבדלים ביניהם. למשל, אם עשו אוהל עראי לפני שבת מותר לדעת חכמים להוסיף עליו בשבת, לעומת זאת להוסיף על בנין אסור, וכפי שכותבת הגמרא במסכת שבת (קכה ע"ב):

"אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחילה ביום טוב, ואין צריך לומר בשבת. לא נחלקו אלא להוסיף, שרבי אליעזר אומר: אין מוסיפין ביום טוב, ואין צריך לומר בשבת. וחכמים אומרים: מוסיפין בשבת, ואין צריך לומר ביום טוב."

בעקבות עשיית משכן העדות נעסוק השבוע בדיני עשיית אוהל בשבת, נראה את מחלוקת הפוסקים בשאלה מה נחשב אוהל, וההשלכות ההלכתיות היוצאות מכך, האם מותר לפתוח שולחן מתקפל בשבת, ומדוע נהגו לאסור לפתוח מטריה.

עשיית מחיצה בשבת

כפי שראינו בפתיחה, כולם מודים שאסור לעשות אפילו אוהל עראי בשבת (ורק להוסיף עליו מותר). לפני שנראה את מחלוקת הראשונים בשאלה מה נחשב אוהל עראי, יש לעמוד על מחלוקת בסיסית יותר, האם יש איסור לעשות מחיצה:

א. **רש"י** (שבת קלח ע"ב ד"ה מותר) סבר שאין איסור עשיית אוהל כאשר עושים מחיצה בלבד, והביא שתי ראיות לדבריו. **ראייה ראשונה** מדברי הגמרא בשבת (שם) הכותבת בשם רבי חייא, שמותר להקים ולפרק וילון בשבת. **ראייה שנייה** מדברי הגמרא בעירובין (צג ע"ב) המספרת, ששבת אחת נפלה המחיצה בין שתי חצרות, והורה שמאל להקים שם וילון.

יש קושי בשיטתו. של רש"י מגמרא נוספת בעירובין (מד ע"א) הכותבת, שאסור להוסיף דופן שלישית לסוכה, ולכאורה מוכח שאפילו מחיצה אסור לעשות! רש"י עמד על קושיה זו ותרץ, שבמקרה של סוכה יש דין מיוחד, עשיית הדופן השלישית הופכת את מבנה הסוכה לראוי למצווה ולשימוש, לכן למרות שבדרך כלל אין איסור לעשות מחיצה – במקרה זה יש איסור.

ב. **רבינו תם** (שם, ד"ה הכל) חלק על רש"י, וכתב שיש איסור לעשות מחיצה בשבת, וכן נקטו להלכה רוב ככל הראשונים. כיצד יתמודד עם דברי שמאל בגמרא בעירובין שהתיר לעשות וילון בין החצרות? הוא תירץ, שיש לחלק בין שתי סוגי מחיצות:

אם מטרת המחיצה לצניעות בלבד, לדוגמה להפריד בין גברים לנשים בבית כנסת, אין איסור לעשותה בשבת, וזאת המחיצה שאותה התיר לעשות שמאל בגמרא בעירובין. אך אם עושים את המחיצה כדי ליצור באמצעותה רשות היחיד שיהיה אפשר לטלטל בתוכה בשבת, מחיצה כזאת אסורה בעשייה, וכן פסקו **השולחן ערוך והרמ"א** (שטו, א):

"אסור לעשות אהל בשבת ויום טוב אפילו הוא עראי; ודווקא גג, אבל מחיצות מותר; ואין מחיצה אסורה אלא אם כן נעשית להתיר סוכה או להתיר טלטול. הגה (= רמ"א): אבל מחיצה הנעשית לצניעות בעלמא, שרי (= מותר); ולכן מותר לתלות וילון לפני הפתח, וכן פרוכת לפני ארון הקודש."

את הראייה המרכזית לשיטתו, הביא רבינו תם מגמרא בסוכה (טז ע"ב). הגמרא כותבת, שאם שכחו להביא ספר תורה בשבת לבית כנסת (במקום שאין עירוב), יש לקחת סדינים ולעשות מחיצות כדי להביאו. מקשה הגמרא, וכי מותר לעשות אוהל עראי בשבת?! לכן היא כותבת שהסדינים היו פרוסים מערב שבת על העמודים – מכאן מוכח שאפילו לעשות מחיצה עראית אסור.

כיצד רש"י יתרץ קושיה זו? הוא כתב (ד"ה והלא) שיש לגרוס אחרת בדברי הגמרא. לטענתו הגמרא לא מתקשה כיצד אפשר לעשות את המחיצה מעשה שמותר לשיטתו, אלא כיצד אפשר לטלטל את הסדינים ברשות הרבים עד למקום בו יש לפרוס אותם. מכל מקום, כפי שכתב רבינו תם יש דוחק בשינוי הנוסח בגמרא, ולכן רוב הראשונים לא קיבלו את שיטת רש"י (ועיין הערה¹).

תליית תמונה בשבת

למעשה אם כן, גם לשיטת רבינו תם מותר לעשות מחיצה לצורכי צניעות. דנו הפוסקים בשאלה האם מחיצה זו יכולה להישאר קבועה להרבה זמן, וכמו וילון שתולים באמבטיה באמצעות מקל שנלחץ לקיר, או שרק מחיצה זמנית מותרת:

א. **תרומת הדשן** (ס' no) דן בשאלה אם מותר לתלות פרוכת על הארון קודש, ולמעשה בגלל מנהג העולם פסק שיש בכך איסור למרות שייעודה לצניעות ויופי, מכיוון שהיא נתלתת שם לזמן קבוע. גם **החזון איש** (נב, יג) צעד בדרך זו ובטעם הדבר נימק, שכאשר המחיצה עשויה לזמן קבוע דינה כמו דלת ולא כמו אוהל, וממילא יש בעשייתה איסור בונה.

את דברי **המגן אברהם** (שטו, ב) שכתב שמותר לתלות בדים על הקיר ליופי (דבר שקשה לשיטתו מכיוון שהם עשויים לאורך זמן) ביאר החזון איש, שמכיוון שהבדים תלויים בצורה רפויה שנוח להסירם, אין זה נחשב שהם קבועים לזמן (ולכן גם מותר לתלות תמונה על מסמר בשבת), אבל לתלות וילון שיסתייר את המקלחת, או פרוכת לתקופה ארוכה - אסור.

ב. **הבית יוסף** (שם) חלק וסבר, שאין איסור לעשות מחיצה קבועה לצניעות בשבת, וזה לא נחשב דלת שיש בעשייתה איסור בונה. בטעם הדבר נימק, שמכיוון והמחיצה לא מחוברת מלמטה והיא מתנפנפת ברוח - אין זה נחשב בניין. כמו כן, אם אדם יתנגש בוילון הוא יוכל לעבור 'דרכו', כך שמוכח שאין בעשייתו איסור בונה ואין זה דומה לדלת, וכך הוא **והרמ"א** נקטו להלכה, ובלשונו: "לכן נראה לומר שעף על פי שתלוי שם בקביעות מותר, שהרי כיון שכולו נע ונד ברוח מצויה וגם אינו מעכב להולכים ועוברים דרך שם מיקרי לא קביע (= נקרא קבוע), אבל אם קבעו מלמעלה ומלמטה ומן הצדדין בענין שאין מזיזין אותו ממקומו הוה מיתסר משום בנין ומשום דסתם וילון אין קובעין אותו כך כתב דכיון דלא קביע התם שרי (= שם מותר)."

¹ דוגמא נוספת: **הרמ"א** (שטו, א) פסק, שאם אדם שכח לכבות את האור בשבת, אסור לו לעשות מחיצה בגובה עשרה טפחים כדי להסתירו על מנת שיוכל לשמש מיטתו, מכיוון שבמקרה זה המחיצה באה להתיר. **המגן אברהם** (שם, ג) הציע שבמקרה כזה יעשו מחיצה גבוהה מאוד לאורך כל האור, שאז כאילו אין מטרת המחיצה להתיר את השימוש. כמובן שיש בסברה זו קושי, מכל מקום סמכו עליה בשעת הדחק.

היתרים בעשיית אוהל

עד כה ראינו מקרים בהם האדם מתכוון לעשות אוהל. נחלקו הראשונים מה יהיה הדין כאשר אדם לא מתכוון לעשות אוהל והוא נוצר ממילא בגלל מעשיו, למשל כאשר שמים מפה על שולחן, ובגלל אורכה או רוחבה היא מאהילה על השטח שמתחתיו:

המשנה במסכת ביצה (לב ע"ב) כותבת, שאסור לקרב שתי חביות ולשים מעליהן סיר, או לשים פלטת עץ על רגליים מכיוון שנוצר אוהל מתחת לשולחן. הגמרא מצמצמת את האיסור וכותבת, שאם תחילה מחזיקים את הסיר באוויר, ורק אחר כך מכניסים מתחת את החביות - לכולי עלמא הדבר מותר, מכיוון שאוהל כזה אסור מדרבנן ואם עושים אותו בשינוי אין בכך איסור.

א. יוצא אם כן לכאורה, שכאשר אדם שם קודם את הרגליים ואחר כך את פלטת העץ, לכולי עלמא יש איסור, אך רש"י (ד"ה והלכתא), שוב בדעת מיעוט טען, שהסוגיה צועדת בשיטת רבי יהודה, שאסור לעשות מלאכה גם כאשר לא מתכוונים לעשותה, אבל לשיטת רבי שמעון שהלכה כמותו, כל עוד לא מתכוונים ליצור אוהל (וברור שאין כוונה כזאת במקרה הנ"ל) אין בכך איסור.

ב. **התוספות** (ד"ה מלמטה) **והרשב"א** (ד"ה ורש"י) תמחו על שיטתו. הרי כאשר רבי יהודה ורבי שמעון נחלקו בדבר שאינו מתכוון, מחלוקתם במקרה בו לא באופן וודאי יתבצע האיסור, למשל גרירת ספסל על קרקע שיש ספק אם יעשה חריץ בגלל הגרירה, אבל כאשר וודאי יתבצע האיסור, וכמו במקרה שלנו שוודאי יוצר אוהל גם רבי שמעון מודה שיש בכך איסור! ובלשונם:

"ותימה הוא במה שכתב רש"י בהקפת חביות דקיימא לן כר' שמעון בדבר שאין מתכוון, כי לא אמרו דבר שאין מתכוון אלא בדבר שאפשר שיוולד ממה שהוא עושה ואפשר שלא יהיה, כגרירת כסא וספסל שאפשר שלא יעשה חריץ, אבל בדבר שהוא פסיק רישיה שישאר אוויר למטה, אף על פי שאינו מתכוון לאהל מכל מקום דרך בנין הוא עושה אהל."

אולם בעקבות פירושם, תמחו התוספות על מנהג העולם. מדוע כאשר שמים מפה או פלטה על שולחן בשבת, לא מקפידים קודם כל להחזיק את הפלטה ורק אחר כך לשים את הרגליים?! הרי כפי שכותבת הגמרא, רק באופן זה יהיה מותר לשים ללא חשש עשיית אוהל! משום כך נקטו שני חילוקים חשובים בדיני אוהל עראי שגם נפסקו להלכה:

חילוק ראשון: למרות שבדרך כלל יש איסור לעשות אוהל גם ללא מחיצות (למשל לפרוס מחצלת כדי להסתתר מהשמש), אך כאשר יש: א. רק שתי מחיצות לאוהל (או שהמחיצות במרחק שלושה טפחים מהקרקע), ב. אין רצון האדם ליצור אוהל - אין בכך איסור. לכן מותר לשים את הפלטה על הרגליים שהרי יש רק שתי רגליים ואין רצון ליצור אוהל, וכן פסק **השולחן ערוך** (שטו, ג).

חילוק שני: חילוק נוסף כתבו התוספות, שהאיסור לשים פלטה על שולחן קיים, רק כאשר יש עניין לאדם בחלל שנוצר מתחת לפלטה, אבל כאשר אין לו עניין, והוא שם את הפלטה בשביל לשים את האוכל עליה - אין בכך איסור. **השולחן ערוך** (שם, ז) שפסק כמותם בעקבות כך נקט, שאין איסור להניח ספר על ספר בצורה שיווצר חלל תחתיהם, שהרי אין לאדם אין עניין בחלל שנוצר.

שימוש במטריה בשבת

לכאורה לפי הנ"ל יהיה אסור לפתוח מטריה בשבת או לפתוח גגון עגלת תינוק, מכיוון שבמקרים אלו וודאי שיש לאדם רצון באוהל, הוא הרי לא רוצה שירד עליו גשם, או שהתינוק ינזק מהשמש, וגם אין זה יועיל להתיר שאין למטריה מחיצות, שהרי רצונו באוהל. למרות זאת, חלק מהפוסקים נקטו להלכה שגם דבר זה מותר, לאור סוגייה נוספת במסכת שבת - 'סוגיית טרסקל'.

הגמרא במסכת שבת כותבת, שאסור לעשות אוהל קבע או עראי בשבת. מייד לאחר מכן מסייגת הגמרא את דבריה וכותבת, שכסא טרסקל, דהיינו כסא מתקפל - אין איסור לפתוח אותו בשבת. מדוע הותר דבר זה? נחלקו בכך האחרונים:

א. **הנודע ביהודה** (תניא או"ח ס' ל) טען בעקבות דברי רש"י, שההיתר בכסא טרסקל דומה להיתר שראינו מקודם בדברי התוספות - אין לאדם הפותח את הכסא רצון בחלל שנוצר מתחת לכסא, ומשום כך מותר לפותחו בשבת, אבל במטריה, גגון של עגלה וכדומה, שרצון האדם בחלל שנוצר - יש איסור לפותחם בשבת, וכן פסק **המשנה ברורה** (ביאור הלכה שטו ד"ה טפח, אם כי מטעם אחר).

ב. הרבה אחרונים וביניהם **החתם סופר** (או"ח עב), **החזון איש** (נב, ו) ו**השמירת שבת כהלכתה** (כד, טו), חלקו על דברי הנודע ביהודה וכתבו להתיר פתיחת מטריה בשבת מכמה טעמים. ראשית אין בכך בניין בשבת, כיוון שבניין העשוי לשעה אינו נחשב בניין, והמטריה עשויה לשעה. מה עוד, שבמשכן לא היה בניין ההולך עם האדם מעל ראשו.

עוד הוסיפו שאין בכך עשיית אוהל עראי, כיוון שאיסור זה קיים רק באוהל שיש ליצור אותו מחדש, אבל באוהלים שהמנגנון שלהם עשוי בצורה שאפשר לפותחם ולקפלם בשבת, וכמו כסא מתקפל או גג מתקפל שנועד למנוע כניסת גשם לסוכה - אין איסור לפותחם בשבת. עם כל זאת למעשה, כתבו שבכל זאת אין לפתוח מטריה בשבת, מדוע?

הפוסקים כתבו שהטעם המרכזי הוא שכך נהגו, ולכן אין לשנות ממנהג ישראל. אמנם בעקבות כך, בשאר חפצים מתקפלים שלא נהגו לאסורם בשבת, אכן אין בפתיחתם איסור. לכן מותר לפתוח גגון שמעל עגלת תינוק, לפתוח סככה שמעל הגינה כדי שיהיה צל למרות שהיא דומה למטריה, כיוון שבה לא נהגו לאסור, ובלשון השמירת שבת כהלכתה:

"גדר גדול גדולי הדורות ואמרו שאין לפתוח מטריה או שמשיה בשבת ויום טוב, וכשם שאסור לפותחם כך אסור לקפלם, וגם אם הם פתוחות מבעוד יום אסור להשתמש בהן. אבל שמשיה שתקועה בקרקע מבעוד יום (שלא דומה למטריה), או סככה שמעל גזוזטרא או מעל חלון ראוהו וכדומה, מותר לפותחם ולקפלם."

יש להוסיף, שבכל זאת, הרוצה לחשוש לדעת הנודע ביהודה, יכול לפתור את הבעיה בקלות. שהרי בפתיחה ראינו, שאמנם אסור לעשות אוהל עראי בשבת, אבל אם האוהל קיים מבעוד יום, מותר להוסיף עליו. לכן, אם יפתחו את גגון העגלה בשיעור טפח לפני שבת, יהיה מותר לכולי עלמא לפתוח את השאר (ועיין הערה²).

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו³...

² מקרה נוסף שהתירו הפוסקים הוא, להחזיק טליתות מעל ראשי הנערים בשמחת תורה, למרות שמתכוונים לעשות אוהל. בטעם ההיתר נימקו **הציץ אליעזר** (י, ד) **הרב עובדיה** (יביע אומר או"ח ז, מה), שאוהל שמוחזק באמצעות ידיים ואין לו קיום בלעדיתו, אין בעשייתו איסור.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com